

КОРЖ І. Ф.,

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач наукової лабораторії
(Науково-дослідний інститут
інформатики і права
Національної академії правових
наук України)

УДК 342.72/.73

ПРИНЦИПИ ПРАВА В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

*Aequum et bonum est lex legume (лат.) –
справедливість і благо є законом законів*

У статті проводиться аналіз дії й ефективності впливу на суспільне життя в Україні загально визнаних правових принципів. Досліджуються причини виникнення недоліків їх упровадження. Визначаються та наводяться співвідношення зазначених принципів із такою категорією, як правова безпека держави, надається їй відповідне визначення. Напрацьовано пропозиції щодо напрямів і механізмів усунення існуючих недоліків ефективного функціонування згаданих принципів, а також забезпечення правової безпеки держави.

Ключові слова: *верховенство права, гласність, демократія, правова безпека, правова система, правові принципи, прозорість.*

В статье проводится анализ действия и эффективности воздействия на общественную жизнь в Украине общепризнанных правовых принципов. Исследуются причины возникновения недостатков их внедрения. Определяются и приводятся соотношения указанных принципов с такой категорией, как правовая безопасность государства, предоставляется ее соответствующее определение. Нарботаны предложения относительно направлений и механизмов устранения существующих недостатков эффективного функционирования упомянутых принципов, а также обеспечения правовой безопасности государства.

Ключевые слова: *верховенство права, гласность, демократия, правовая безопасность, правовая система, правовые принципы, прозрачность.*

The article analyzes the effect and effectiveness of the generally recognized legal principles on the social life in Ukraine. The causes of the disadvantages of their implementation are investigated. The ratio of these principles with such a category as the legal security of the state is determined and presented, and its corresponding definition is given. Proposals have been worked out on the directions and mechanisms of elimination of existing shortcomings of the effective functioning of the mentioned principles, as well as the provision of legal security of the state.

Key words: *rule of law, publicity, democracy, legal security, legal system, legal principles, transparency.*

Вступ. На сучасному етапі становлення України як демократичної, соціальної, правової держави, реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію, що потребує кардинального реформування всіх сфер суспільно-публічного життя, важливого значення набуває належ-

ний розвиток національної правової системи, успішний процес її інтеграції в європейську демократичну правову систему. Саме правова система як регулятор суспільних відносин та, зокрема, її проблеми потребують наукового дослідження, компаративістського підходу, розуміння тих трансформаційних процесів, які відбуваються в правовій системі держави в умовах здійснюваних в Україні реформ.

Проблемам становлення, формування й функціонування правової системи в Україні, упровадження загальноновизнаних правових принципів у правову систему України приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як В. Бабкін, А. Засць, О. Зайчук, М. Козюбра, В. Копейчиков, Є. Кубко, В. Опришко, М. Орзіх, В. Погорілко, П. Рабінович, В. Селіванов, О. Скакун, В. Шаповал, Я. Шевченко, Ю. Шемшученко та інші. Водночас в умовах здійснення в Україні всебічних реформ є нагальна потреба в додатковому дослідженні стану впровадження згаданих принципів, аналізу ефективності їх функціонування та впливу на суспільне життя, виділення існуючих проблем.

Постановка завдання. У зв'язку із зазначеним важливим є дослідження ролі та значимості принципів права як основи розвитку правової системи й країни загалом, стану реалізації в державі загальноновизнаних принципів, визначення існуючих проблем і напрацювання відповідних пропозицій щодо їх вирішення, що у свою чергу сприятиме подальшому поступу українського народу до співтовариства економічно розвинених спільнот.

Результати дослідження. Ю. Бошицький зазначає: «Оскільки правова система є чинником, який справляє величезний вплив на вирішення поставлених життям проблем і викликів, зокрема, впливає на поглиблення демократичних процесів у суспільстві й державі, вирішення проблем захисту прав і свобод людини, удосконалення законодавчого процесу, підвищення ефективності правового регулювання, формування правосвідомості, розвитку правового мислення тощо, то стає цілком зрозумілим, наскільки важливою є наукове розроблення цієї проблематики загалом. Розвиток і вдосконалення правової системи як складного багатоаспектного феномена, що об'єднує в собі всю сукупність внутрішньо узгоджених, взаємопов'язаних, соціально однорідних засобів (явищ), за допомогою яких державна влада справляє регулятивно-організуючий та стабілізуючий вплив на суспільні відносини, поведінку людей, вимагає наукового комплексного дослідження правотворчих і державотворчих процесів та факторів, що визначають умови розбудови правової держави й громадянського суспільства» [1, с. 5].

Нині правова система України перебуває в стані перебудови, за якого адміністративно-правові механізми змінюються на механізми саморегуляції й самоорганізації. Важливу роль у цьому відіграє сучасний загальнодержавний євроатлантичний курс України. Саме в Європейському Союзі українське суспільство вбачає запоруку свого подальшого розвитку та становлення країни як справді демократичної держави. Саме в цьому союзі є місце для ринкової економіки, повною мірою забезпечується охорона й належне правове регулювання суспільних відносин, забезпечуються права, свободи та інтереси громадян завдяки ефективному функціонуванню правової системи.

Перебудова сучасної правової системи України відповідно до міжнародних правових стандартів, зокрема європейських, відбувається складно, багатофункціонально, що у свою чергу потребує глибокого науково-теоретичного аналізу правової дійсності.

Важливе місце в перебудові правової системи посідають принципи права (від лат. *principium* – основа, керівна ідея, вихідне положення якогось явища). Як говорили в давнину: *principium est potissima pars cujuscunque rei* – принцип є найбільш важливою частиною всього.

У науковій правознавчій літературі виділяються принципи, які сформульовані вченими та є фундаментальними ідеями й ідеалами, відображають досягнення правової думки, практичного досвіду, об'єктивної закономірності розвитку суспільства. Зазначені принципи складають найбільш важливу частину наукової й професійної правосвідомості, юридичної політики та не є обов'язковими для суб'єктів права.

У вигляді відносно самостійних елементів у системі права виокремлюються принципи права, під якими варто розуміти вихідні нормативно-керівні установи (імперативні ви-

моги), які визначають загальну спрямованість правового регулювання суспільних відносин [2, с. 95]. Саме вони мають лежати в основі перебудови правової системи України, оскільки за своєю суттю й джерелами ці принципи являють собою певні фундаментальні ідеї та ідеали, сформульовані на підставі наукового й практичного досвіду. Водночас необхідно зазначити, що вони мають безпосередньо бути відображені в нормативно-правових актах або в інших формах права. Як правило, вони закріплюються в конституціях і законах, тому виступають у вигляді загальнообов'язкових вимог та є найбільш важливими елементами системи права. Принципам права притаманні риси, які характерні для права загалом, тому вони мають бути чітко і ясно сформульовані в законодавстві.

Принципи права тісно пов'язані з правовою системою держави, реалізуються в ній повною мірою чи частково. Залежно від того, якою мірою правові принципи реалізуються в правовій системі держави, можна визначати форму організації державної влади (демократія або авторитаризм, тоталітаризм або анархія).

Альтернативою для зазначених форм є правова держава, тобто держава, де діють справедливі й шляхетні закони, усі люди рівні перед законом і судом, втілюється принцип верховенства права, забезпечуються права й свободи людини, гарантується принцип недопустимості звуження існуючих прав і свобод людини, відповідальності влади перед людиною, а реалізація принципу розподілу влади забезпечує гармонізацію державного управління, злагоду в суспільстві та створює умови недопустимості зловживань і поворот до гіршого.

Правова держава обмежена у своїх діях правом, підпорядкована волі суверенного народу, що виражена насамперед у конституції та покликана забезпечити індивідуальну свободу й основоположні права особистості. В основі теорії правової держави лежить прагнення захистити громадян від диктату й сваволі влади, забезпечити свободу та права особи на життя, безпеку, власність, підприємництво тощо. Це можливе лише за розподілу держави й суспільства, обмеження діяльності самої держави правом, насамперед конституцією, яка є своєрідним договором між суверенним народом і владою [3].

З поняттям «принципи права» корелюється такий мало відомий термін, як безпека права, або правова безпека. Його сутність полягає в тому, що за умови належного впровадження в правову систему держави основоположних принципів права, їх застосування й дотримання всіма без винятку в державі досягається мета (цілі) призначення та належні результати дії принципів права. Правова безпека покликана забезпечити захищеність національних інтересів, які відбиваються в процесі правового регулювання суспільних відносин, опосередкувати всі види безпеки. Усе це визначає роль і значення правової безпеки в охороні національних інтересів України та її провідне місце серед інших видів безпеки. Таким чином, роль правової безпеки опосередковується роллю права в регулюванні суспільних відносин у різних сферах. За допомогою права усуваються загрози, спрямовані на будь-які обмеження. Отже, забезпечення всіх інших видів безпеки за допомогою права свідчить про необхідність усебічної охорони самого права, яке є гарантом безпеки в межах чинної правової системи [4, с. 178–179].

Існує визначення правової безпеки як спроможності суб'єктів права держави реалізувати та забезпечити свої життєво важливі інтереси за допомогою суспільних відносин, що охоронювані й захищені сукупністю здійснюваних у правовій системі держави та за допомогою права заходів, засобів і способів правового регулювання [5, с. 59].

Зазначимо, що відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні визнається та діє принцип *верховенства права* [6]. Цей принцип міжнародного права є основоположним для будь-якої демократично розвинутої держави. Він реалізується через прийняття в державі правових законів, тобто таких законів, які містять у собі імперативне веління держави щодо своїх громадян, включає в себе також якісну його характеристику, доступність, певну передбачуваність (передбачення наслідків від його реалізації), ефективність юридичних способів здійснення й захисту інтересів суб'єктів права тощо. За таких підстав зазначені закони називають правовими, тобто такими, що відповідають за своїм змістом загальнови-знаним принципам права.

Ще в Стародавній Греції виникла ідея про панування закону в житті суспільства, народу, соціальних груп, особистості та в діяльності держави. Наприклад, Платон вважав, що держава, де закон не має сили, приречена на загибель, а Арістотель стверджував, що не може бути державного устрою там, де відсутня влада закону. Ідея верховенства закону в діяльності держави розвивалася представниками західноєвропейської політичної думки (Ш.-Л. Монтеस्क'є, Дж. Локком, І. Кантом, Ф. Гегелем, К. Марксом). Поступово вона конкретизується, зокрема, ідеться про підпорядкованість держави правовим нормам та відповідність законів саме цим нормам.

Визначення принципу верховенства права (the rule of law) уперше було запропоноване англійським ученим і політичним діячем Д. Гаррінгтоном [7] у 1656 р. як правління законів, а не людей, що являє собою інтерпретацію відомої думки Арістотеля про те, що держава, яка керується законами, є вищою за державу, яка керується людьми.

Поняття «верховенство права» («rule of law») сукупно з поняттями «демократія» та «права людини» – це три підвалини, на яких заснована Рада Європи. У подальшому це поняття знайшло своє схвалення в преамбулі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9], яка базується на Загальній декларації прав людини [10]. Воно також закріплене в низці міжнародних документів щодо прав людини та в інших документах, які містять визначені стандарти. Так, Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) у доповіді про верховенство права в 2011 р. вказала на такі його необхідні елементи:

- законність, а також прозорість, підзвітність і демократичний порядок ухвалення законів;
- заборону державного свавілля, у тому числі обмеження дискреційних повноважень органів держави, обґрунтованість їхніх рішень;
- додержання прав людини, насамперед гарантованість права на ефективний засіб правового захисту, справедливий суд, бути вислуханим, презумпцію невинуватості, заборону зворотності дії закону;
- недискримінацію та рівність перед законом, що передбачає відсутність законів, які містять дискримінаційні положення стосовно певних осіб чи їх груп або закріплюють правові привілеї, заборону дискримінаційного тлумачення або застосування закону;
- ефективний доступ до правосуддя в незалежних і неупереджених судах, судовий контроль за законністю та конституційністю актів державної влади, функціонування незалежної адвокатури, виконання рішень судів;
- правову визначеність, яка передбачає легкість і доступність з'ясування змісту права та юридично забезпечену можливість скористатися цим правом [8].

Принцип верховенства права не підміняє та не скасовує принцип законності, а лише поглиблює його вимоги. Тобто це принцип діяльності органів державної влади, інших публічних чи приватних суб'єктів на засадах законності, правової визначеності, рівності перед законом і недискримінації, забезпечення доступу до незалежного й неупередженого правосуддя, додержання прав людини. Дієвість цього принципу визначає стан розвитку національного конституціоналізму та основні напрями й види його впливу на процеси державотворення та правотворення в Україні та інших демократичних країнах світу [11, с. 12].

Таким чином, з огляду на наведене далі варто охарактеризувати *принцип законності*, що передбачає суворе дотримання (застосування тощо) законів та інших нормативно-правових актів, рівності всіх перед законом. У давнину говорили: «Законність – основа держави» (legalitas regnorum fundamentum); «Ми можемо робити (лише) те, що можемо робити законом» (id (tantum) possumus quod deo jure possumus) [2, с. 104]. Із цим принципом переплітається принцип юридичної рівності, про що говорили ще римські юристи: «Закон говорить з усіма однаково» (lex uno ore omnes alloquitur). Положення ст. 24 Конституції України розкривають зазначений принцип таким чином: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [6].

Інший принцип, вартий уваги, – *принцип гуманізму*. Уперше термін «гуманізм» у значенні певного погляду на життя, особистої філософії з'явився в данського філософа Г. Сібберна в роботі «Про гуманізм» 1858 р. Його ідейні витoki сягають ще часів Стародавніх Греції та Риму. Історики розрізняють античний гуманізм і середньовічний мусульманський гуманізм (XI – XIV ст.), візантійський гуманізм (XIV – XV ст.) та гуманізм епохи європейського Відродження (XIV – XVI ст.) тощо. Його сутність у правовому регулюванні полягає в тому, що людина, її права й свободи визнаються найбільшою цінністю в суспільстві та в державі. Право, правотворчість, юридична діяльність судів, правоохоронних органів тощо мають бути спрямовані на задоволення матеріальних, духовних та інших потреб людини, правильну реалізацію її прав і свобод, слугувати надійним механізмом охорони її життя, здоров'я, честі й гідності тощо. Зазначеному принципу відповідає зміст ст. 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права й свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [6].

Принцип демократизму опосередковує насамперед відносини держави та суспільства, держави й особи. Цей принцип відповідає традиціям українського державотворення та знаходить свій вияв у сучасних принципах формування органів державної влади, у їх системі, структурі, складі й основних засадах функціонування. Зазначений принцип полягає в тому, що в основі права мають лежати загальні блага, загальна корисність. Закони повинні виражати такі питання:

- волю й інтереси більшості суспільства;
- участь населення у формуванні цієї волі, закріплення її в процесі правотворчості;
- максимальне врахування суспільної думки на всіх етапах цього процесу;
- здійснення правотворчих повноважень і дій населенням або безпосередньо, або через своїх представників в органах державної влади та місцевого самоврядування;
- демократичні процедури розроблення, обговорення, прийняття та оприлюднення правотворчих рішень;
- участь в управлінні державними справами безпосередньо або через своїх представників тощо [2, с. 105–106].

Складники цього принципу закладені у відповідних статтях Конституції України.

Принцип гласності передбачає здійснення політики максимальної відкритості будь-якої суспільної діяльності, оприлюднення повної інформації про таку діяльність та можливість її вільного обговорення. Відкритий (публічний) характер діяльності вимагає від органів законодавчої, виконавчої й судової влади інформувати громадськість про свою діяльність та прийняті рішення. Дотримання принципу гласності є однією з основних гарантій конституційного права громадянина на інформацію як складової частини права на свободу думки й слова (ст. 34 Конституції України).

З огляду на вимоги щодо обсягу статті розглянемо стан виконання й дотримання наведених принципів в Україні та відповідність цього стану необхідності забезпечення правової безпеки. Насамперед розглянемо сучасний стан законотворчості в державі. Чи відповідає зазначена діяльність вимогам принципу верховенства права?

Не є таємницею те (і вся Україна бачить це по телевізору), що значна частина народних депутатів не відвідують пленарні засідання, а інші бігають, голосуючи «за себе та за сусіда», що викликає і подив, і нерозуміння в представників європейських та інших демократичних країн. У зв'язку із цим у законослухняного громадянина виникає право не визнавати закони й постанови, що прийняті з порушенням норм Конституції України. Крім того, чи можна визнавати рішення уряду, прийняті на виконання таких законів? Ще в 1998 р. Конституційний Суд України зазначив: «Положення ч. 3 ст. 84 Конституції України щодо здійснення народним депутатом України голосування на засіданнях Верховної Ради України означає його безпосереднє волевиявлення незалежно від способу голосування, тобто народний депутат України не має права голосувати за інших народних депутатів України

на засіданнях Верховної Ради України. Порухення встановленої Конституцією України процедури ухвалення законів та інших правових актів Верховною Радою України є підставою для визнання їх неконституційними (ч. 1 ст. 152 Конституції України) [12]. Однак представники державної влади продовжують ігнорувати зазначені положення, не вживаючи належних заходів для усунення порушень. Тим самим підтверджується свідоме ігнорування зазначеного принципу верховенства права, як і інших пов'язаних демократичних принципів.

Можна навести приклад законодавчого лобювання корпоративних інтересів всупереч інтересам більшості суспільства. Так, голова Комітету Верховної Ради України з питань податкової та митної політики Н. Южаніна лобювала нижчі ставки акцизного податку на тютюн у 2015 р. та більше 14 місяців не виносить на обговорення комітету проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо виконання зобов'язань України за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (стосовно виробництва, презентації та реалізації тютюнових виробів, їх реклами і спонсорства)» від 3 квітня 2015 р. № 2430-1. Така ситуація перешкоджає винесенню на перше читання у Верховній Раді України прогресивного антитютюнового проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо охорони здоров'я населення від шкідливого впливу тютюну» від 13 травня 2015 р. № 2820, який підтриманий профільним Комітетом Верховної Ради України з питань охорони здоров'я та яким запроваджується виконання зобов'язань України за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (стосовно виробництва, презентації та реалізації тютюнових виробів, їх реклами і спонсорства). І таких прикладів існує безліч [13]. Тим самим окремими представниками державної влади свідомо ігноруються положення основоположного принципу верховенства права в цьому його аспекті.

Можна згадати також про відсутність політичної волі щодо прийняття таких конституційних законів, як про спеціальні слідчі комісії Верховної Ради України, про імпічмент Президенту України, про місцевий референдум тощо, що свідчить про відсутність бажання законодавців діяти в межах правового поля.

Що стосується прозорості, підзвітності та демократичного принципу ухвалення законів, то наочним негативним прикладом є стан, який склався навколо пенсійної реформи в частині пенсійного забезпечення військовослужбовців та інших представників силових структур. Непрозорість, утаємниченість підготовки відповідних проектів нормативно-правових актів керівництвом Міністерства соціальної політики України, відмова в залученні до цього процесу громадськості та наданні їй відповідної інформації щодо нього – невід'ємна ознака відсутності демократичності. Зазначені дії керівництва Міністерства соціальної політики України не відповідають положенням ст. 34 Конституції України, згідно з якою «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір», а також ст. 40 Основного Закону України, відповідно до якої реалізація права на доступ до інформації, що перебуває в розпорядженні органів державної влади й місцевого самоврядування, підтримується також конституційним правом на звернення, яке гарантується цією нормою. Вказана стаття зобов'язує органи державної влади та місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб розглядати усні чи письмові, індивідуальні або колективні звернення та давати обґрунтовану відповідь у встановлений законом термін.

Крім того, зазначена утаємниченість щодо створення правових норм, які безпосередньо стосуються відповідної категорії осіб, здійснення зазначеного без їх відома й участі не відповідає взятим на себе Україною зобов'язанням як міжнародного, так і внутрішнього характеру, зокрема таким:

– Копенгагенським критеріям членства в Європейському Союзі, підтвердженим у грудні 1995 р. на засіданні Європейської Ради в Мадриді, що гарантують демократію, верховенство права, повагу й захист меншин. У ст. 6 Договору про Європейський Союз закріплено: «Союз базується на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини та

основних свобод і верховенства права». Згадані засадничі цінності отримали свій розвиток у проголошеній на засіданні Європейської Ради в Ніцці Хартії Європейського Союзу про основні права [14];

– Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9], у якій закріплені фундаментальні громадянські й політичні свободи та яка у свою чергу базується на Загальній декларації прав людини. Відповідно до зазначених цінностей *лише вільні люди, які поважають один одного, дотримуються права й гідності інших людей, спроможні побудувати суспільство, у якому зможе вижити будь-яка людина*;

– Міжнародному пакту про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. [15] та Міжнародному пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. [16], відповідно до положень ст. 19 якого *«кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, діставати й поширювати будь-яку інформацію та ідеї незалежно від державних кордонів, усно, письмово або за допомогою друку чи художніх форм вираження або іншими способами на свій вибір»*;

– Постанові Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996, якою затверджено Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики [17]. У цьому акті вказано: *«Проведення консультацій із громадськістю має сприяти налагодженню системного діалогу органів виконавчої влади з громадськістю, підвищенню якості підготовки рішень із важливих питань державного й суспільного життя з урахуванням громадської думки, створенню умов для участі громадян у розробленні проєктів таких рішень»*. Консультації з громадськістю проводяться з питань, що стосуються суспільно-економічного розвитку держави, реалізації й захисту прав і свобод громадян, задоволення їхніх політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. При цьому вони проводяться обов'язково, якщо стосуються життєвих інтересів громадян, яким і є питання соціального забезпечення;

– Регламенту Кабінету Міністрів України (§ 3 «Взаємодія з громадськістю») [18].

Недотримання представниками державної влади зазначених принципів і положень стало наслідком прийняття Закону України «Про очищення влади» [19], положення якого грубо порушують права людини в Україні та в якому запроваджена норма правової дискримінації громадян за освітньою й професійною ознаками і водночас не застосовується презумпція невинуватості особи.

Що стосується принципу додержання в Україні прав людини, насамперед гарантованості права на ефективний засіб правового захисту, на справедливий суд, бути вислуханим і мати презумпцію невинуватості, то в сучасних мас-медіа можна знайти значну кількість фактів, які свідчать про відповідні недопрацювання державної влади у вирішенні зазначених проблем. Незважаючи на започаткований процес реформування правоохоронної й судової систем в Україні, стверджувати про належні зрушення у вирішенні існуючих проблем захисту та поновлення порушених прав людини ще не можна.

Зазначимо, що довіра громадськості країни до судів і суддів є дуже важливим фактором. І хоча питання потребує виваженого підходу, сучасні реалії вимагають від суддів більш активної, лідерської позиції в забезпеченні й підтриманні належного рівня довіри громадськості до судової системи. Така лідерська позиція передбачає більше ніж традиційний спосіб висловлення шляхом оголошення судових рішень. Вона вимагає від представників суддівського корпусу певного розширення спектра своїх функцій із метою забезпечення належного інформування та підвищення рівня обізнаності громадськості в правових питаннях. Для суддів буде дуже корисно мати доступ до достовірної інформації, яка відображає й тлумачить показники рівня громадської довіри до судової системи. Також судді повинні стати учасниками прямого діалогу з представниками громадськості, іншими органами державної влади стосовно забезпечення громадської підтримки та довіри до судів. Єдиною обов'язковою умовою має бути те, що здійснення цих кроків жодним чином не повинне впливати ні на фактичний стан, ні на сприйняття таких ключових засад громадської довіри, якими є незалежність та об'єктивність суддівства [20].

Нині шпальта газет і журналів заповнені кричущими фактами порушень прав людини в Україні. Так, міжнародна правозахисна організація «Human Rights Watch» критикує ситуацію з дотриманням прав людини в Україні впродовж минулого року [21]. Українська влада застосовує «глибоко недемократичні методи», як наголошують у цій організації. Українська влада відступила від дотримання взятих на себе важливих зобов'язань у сфері дотримання прав людини протягом 2017 р. – про це йдеться в щорічному звіті «Human Rights Watch» щодо дотримання прав людини у світі (World Report 2018), який був оприлюднений 18 січня 2018 р.

В організації нагадують, що в березні минулого року в Україні було ухвалене законодавство, яким запроваджено кримінальну відповідальність для активістів, які борються проти корупції в Україні, у разі, якщо вони не подаватимуть електронні декларації про доходи. Саме в липні 2017 р. Президент України П. Порошенко запропонував законопроект, яким пропонується запровадити обтяжливі, зокрема й фінансово, вимоги щодо публічної онлайн-звітності для всіх неприбуткових організацій.

Подібні твердження виходять і від міжнародної організації «Freedom House» [22]. Показник демократії в Україні знизився з 4,61 (у 2017 р.) до 4,64 (рівень прогресу визначається за шкалою, де 1 – найвищий рівень, а 7 – найнижчий). Зокрема, згідно з дослідженням, погіршився рівень незалежних засобів масової інформації (з 4,00 до 4,25) та громадянського суспільства (з 2,50 до 2,75).

Кричущі факти порушення демократичних принципів в Україні свідчать про рівень корупції в державі. У 2017 р. в Індексі сприйняття корупції міжнародної організації «Transparency International» Україна посіла 130 місце зі 180 країн, що досліджувалися. Ще в 2007 р. Україна посідала 118 місце [23]. Саме з корупцією пов'язані такі порушення демократичних принципів, як недискримінація й рівність перед законом, неупередженість судів, легкість і доступність до змісту права та юридична забезпеченість можливості скористатися цим правом тощо.

Висновки. Аналіз здійснюваних в Україні перетворень у всіх галузях життєдіяльності свідчить про те, що сьогодні демократія є найбільш затребуваною формою політичного устрою українського суспільства, що дає можливість людям не тільки обирати керівників, а й контролювати владу. Незважаючи на всі проблеми, які постають у межах демократичної форми організації суспільства, його державно-політичного устрою, можна констатувати, що саме влада народу найкраще справляється з викликами сучасності, як це показала ситуація з відбиттям агресії Росії.

Нині Україна перебуває на шляху демократичних перетворень – удосконалення наявних і запровадження нових основ та загально визнаних принципів демократії. Україна робить спроби ідентифікації цілей і пріоритетів національного розвитку, напрацювання позитивного досвіду формування стратегій та тактик як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Водночас досвід цих кроків дає підстави для висновку про те, що рівень компетентності й відповідальності кадрів, як політичних, так і фахових, підготовки довгострокових та короткострокових стратегій і реалізації тактичних заходів є досить низьким. Під час розв'язання злободенних суспільних проблем українська влада, залишаючись легітимною, не завжди використовує демократичні методи. Це підриває довіру громадян до влади, віру в успішне подолання існуючих проблем. Крім того, відступи державної влади від дотримання положень загально визнаних демократичних принципів створюють підґрунтя для виникнення загроз належному функціонуванню правової системи держави, тобто загроз правовій безпеці держави. Це внутрішні загрози, подолання чи мінімізація яких є прерогативою насамперед державної влади за підтримки громадянського суспільства.

Лише здійснення рішучих кроків у цьому напрямі, вжиття необхідних заходів, прояв політичної волі, активне залучення громадянського суспільства до реалізації започаткованих реформ та дієвий контроль із боку громадськості за діяльністю влади є запорукою успішного поступу України в напрямі побудови економічно розвиненої, демократичної та загалом успішної держави.

Список використаних джерел:

1. Сучасні проблеми правової системи України: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції / редкол.: Ю. Шемшученко, Ю. Бошицький, О. Чернецька, Г. Левківська, М. Короленко, М. Дей, З. Тростюк, С. Бевз. К.: Ліра-К, 2012. 514 с.
2. Общая теория государства и права. Академический курс: в 3 т. / отв. ред. М. Марченко. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Норма, 2007. Т. 2: Право. 816 с.
3. Концепція громадянського суспільства. Сутність правової держави та її принципи. URL: https://studopedia.su/14_94095_sutnist-pravovoi-derzhavi-ta-ii-printsipi.html.
4. Добродумов О. Правова безпека як складова національної безпеки. Національна безпека України: стан, кризові явища та шляхи їх подолання: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 грудня 2005 р.) / редкол.: С. Єрохін та ін. К.: Національна академія управління; Центр перспективних соціальних досліджень, 2005. С. 177–181.
5. Корж І. Політична корупція та правова безпека. Право України. 2009. № 6. С. 55–60.
6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Верховенство права. URL: http://pidruchniki.com/70711/pravo/verhovenstvo_prava.
8. Report on the rule of law – Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25–26 March 2011). URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-ukr).
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
10. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
11. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: в 2 кн. / за заг. ред. Ю. Шемшученка. К.: Конус-Ю, 2008. Кн. 2: Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві. 314 с.
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення частин другої і третьої статті 84 та частин другої і четвертої статті 94 Конституції України (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України) від 7 липня 1998 р. № 11-рп/98. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-98>.
13. Хто любить інтереси тютюнових корпорацій в парламенті. URL: <http://uainfo.org/blognews/1463738239-hto-lobiyue-interesi-tyutyunovih-korporatsiy-v-parlament.html>.
14. Хартія Європейського Союзу про основні права: міжнародний документ від 7 грудня 2000 р. URL: <http://studies.in.ua/pravo-es/2145-hartya-yevropeyskogo-soyuzu-pro-osnovn-prava-2000-r.html>.
15. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: міжнародний документ від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
16. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: міжнародний документ від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
17. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-p>.
18. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-p>.
19. Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 р. / Верховна рада України. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 44. Ст. 2041.
20. Сенюк Дж. Довіра громадян до судів і суддів. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/14006/12-Senyuk.pdf>.
21. HRW: у 2017 році Київ відступив від своїх зобов'язань щодо прав людини. URL: <http://www.dw.com/uk/hrw-2017-roci-kiiv-vidstupiv-vid-svoix-zobov'язan-ь-shodo-prav-ljudynи/a-42212873>.
22. В Україні погіршились одразу кілька показників демократії. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/11/7177358/>.
23. Корупція в Україні. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Корупція_в_Україні.

